

Autisme nettverket

Autismeenheten

Universitetet i Oslo, Institutt for
Spesialpedagogikk
Statlig spesialpedagogisk
Støttesystem
Sosial- og helsedirektoratet

Prosjektprofil

**”Barn og unge med
Asperger syndrom i skolen”**

INNHold

MÅLSETTING OG BAKGRUNN FOR PROSJEKTET	1
MÅLSETTING	1
UTFORDRINGER KNYTTET TIL TILBUDET FOR BARN OG UNGE MED ASPERGER SYNDROM I SKOLEN	2
Dagens undervisningstilbud til barn og ungdommer med Asperger syndrom og andre innen autismspektret med tilsvarende behov	2
Forekomst av Asperger syndrom og andre autismspektrum forstyrrelser	2
Livskår og livskvalitet hos mennesker med Asperger syndrom	3
Forskningmessig og klinisk kompetanse på fagfeltet.....	4
Veiledning av pedagogisk personale med ansvar for elever med Asperger syndrom.....	4
PROSJEKTET SETT I FORHOLD TIL AUTISMENETTVERKETS OG STATPEDS OPPDRAG	5
Sentrale føringer.....	5
Styrking av det ordinære hjelpeapparatet	6
Brukerrettede tiltak og tjenester	7
MÅLGRUPPER.....	7
MÅLGRUPPENE	7
Målgruppe I.....	8
Målgruppe II	10
Målgruppe III.....	10
Kostnader	12
PROSJEKTETS SENTRALE VIRKEMIDLER	13
VEILEDNING	13
BRUKERPROSJEKTER.....	14
KOMPETANSEHEVENDE EFFEKTER.....	15
UTARBEIDELSE AV LÆREMIDLER.....	15
Oversikt over opplæringsmål og planlagte læremidler	15
<i>Bok 1. Prinsipper for undervisning av elever med Asperger syndrom</i>	16
<i>Bok 2. Sentrale tema i forståelsen av Asperger syndrom og andre autismspektrum forstyrrelser</i>	16

<i>Arbeidshefter og Bok 3. Praktisk gjennomføring av undervisningen av elever med Asperger syndrom</i>	16
ETABLERING AV LOKALE NETTVERK.....	16
UTREDNING OG FORSKNING.....	17
Muligheter og begrensninger for utredning og forskning.....	17
Bakgrunnsdata.....	17
Kartlegging	17
Erfaringer med det å lage og bruke individuelle planer.....	17
Språk og ytringsanalyser.....	18
Bruk av figurative ytringer.....	18
Narrativer og narrativ analyse.....	18
Kunnskap og ferdigheter som viser seg i dagliglivets virksomheter	18
Observasjon og analyse av dagliglivets aktiviteter	18
Stress, angst og mestring.....	19
Hverdagsliv, livsløp og livskvalitet	19
GJENNOMFØRING AV PROSJEKTET	19
TIDSRAMME.....	19
DELTAKERE	19
PROSJEKTORGANISERING	20
FASTLEGGELSE AV ANSVAR	20
FASER I PROSJEKTET.....	20
Inndelingen i faser.....	20
<i>Fase I - Tilrettelegging</i>	20
<i>Fase II – Etablering</i>	21
<i>Fase III - Kompetanseoppbygging</i>	21
<i>Fase IV - Konsolidering</i>	21
<i>Fase V - Evaluering</i>	21
<i>Fase VI - Etterarbeid</i>	22
Tidsplan – samlet oversikt	22
Utvikling av læremateriell:	22
OVERORDNET PROSJEKTANSVAR.....	23
Styringsgruppe	23
Prosjektledergruppe	23
Redaktørgruppe.....	23

Forskningsgruppe.....	23
Faggruppe/veiledningsgruppe.....	23
Fagplangruppe.....	23
Konferansegruppe (nasjonal konferanse)	23
Regionale prosjektgrupper	24
RAPPORTERING	24
Konferanser og seminarer	24
Landskonferanse	24

MÅLSETTING OG BAKGRUNN FOR PROSJEKTET

Asperger syndrom er en relativt ny diagnose i klinisk bruk i Norge. Den kom inn som egen undergruppe innen Autismespekteret i ICD-manualen først ved siste revisjon (ICD-10) i 1994. I løpet av de siste 5-10 årene har antallet personer med diagnosen Asperger syndrom økt markert.

Bakgrunnen for prosjektet er behovet for utvikling av undervisnings- og opplæringstiltak, veiledning og veiledningskompetanse for mennesker med Asperger syndrom eller andre elever med høytfungerende autisme med tilsvarende krav til et godt skoletilbud. Den overordnede målsettingen for prosjektet er at barn og unge skal få et inkluderende, kvalitetssikret skoletilbud samtidig som lokal og regional veiledningskompetanse skal utvikles. Prosjektet er et samarbeidsprosjekt mellom Det nasjonale kompetansenettverket for autisme i Norge¹(Autismenettverket) og Statlig spesialpedagogisk støttesystem (Statped) og retter seg mot arbeidsoppgaver og ansvarsområder der de er sterkt engasjert.

MÅLSETTING

Prosjektet omfatter tre viktige delprosjekter med disse målsettingene:

- Høyne kvaliteten på skoletilbudet for elever med Asperger syndrom.
- Heve fagkompetansen hos fagpersoner/instanser med veiledningsansvar overfor skolene.
- Belyse hvordan utviklingen av kvalitet og kompetanse kan utvikles gjennom forskningssamarbeid med ansvarlige nasjonale instanser for opplæringstiltak og tjenester og utdannings- og forskningsmiljøer, slik som gjennom et samarbeid med Statped og Autismenettverket ved Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.

Målsettingen for prosjektet er å utvikle kompetanse på tilrettelegging av skoletilbud for elever med Asperger syndrom. Viktigst er fagmiljøer innen Statlig spesialpedagogisk støttesystem som har ansvar for å gi veiledning til skolene. For å høyne kvaliteten på skoletilbudet for elever med Asperger syndrom er det viktig å heve fagkompetansen hos fagpersoner/instanser med veiledningsansvar overfor skolene. Som et resultat av satsingen skal det i hver region etableres fagmiljøer, i første rekke knyttet til Statped, som skal ha spisskompetanse på tilrettelegging av skoletilbud for elever med Asperger syndrom. Disse fagmiljøene skal ha ansvar for å yte veiledning til PPT og lærere/skoler med elever som har Asperger syndrom og liknende funksjonsvansker.

---

¹ Autismenettverket består av en faglig enhet (Autismeenheten) og et system av fagmiljøer med ulik spisskompetanse; kalt knutepunkter. Hvert av disse fagmiljøene skal yte definerte, spisskompetente tjenester til undergrupper av autismebefolkningen, Knutepunktene skal legges til sentrale fagmiljøer som har, eller kan bygge opp, spisskompetanse på de fagområdene som knutepunktfunksjonene forutsetter. De kan være knyttet til helseforetak eller kompetansesentra under Statpeds ansvarsområder. Knutepunktene vil vanligvis ha et nasjonalt ansvar på sitt kompetansefelt; det vil si et spesielt ansvar for fagutvikling på feltet, samt veiledning til andre miljøer etter behov. Autismenettverkets oppgaver er nærmere omtalt side 5-7 i prosjektprofilen.

Kompetansehevingen av *spesialisttjenestene* vil hovedsakelig skje gjennom prosjektrettet virksomhet. Autismenettverkets modell for tjenesteyting og kompetanseutvikling er lagt til grunn. Dette gjelder blant annet med hensyn til definisjon av målpersoner, arbeidsform og krav til prosjektene. Dette blir beskrevet i større detalj senere. Det viktigste er at kompetansehevingen i prosjektet skjer gjennom brukerprosjekter rundt navngitte mennesker med Asperger syndrom og at fagfolk ansatt ved stabile fagmiljøer er regnet som målpersoner. Samarbeid med Statped og Autismenettverket ved Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo skal belyse hvordan kvalitet og kompetanse kan utvikles gjennom forskningssamarbeid mellom utdannings- og forskningsmiljøer og nasjonale instanser med ansvar for opplæringstiltak og tjenester.

UTFORDRINGER KNYTTET TIL TILBUDET FOR BARN OG UNGE MED ASPERGER SYNDROM I SKOLEN

Dagens undervisningstilbud til barn og ungdommer med Asperger syndrom og andre innen autismespektret med tilsvarende behov

Barn og unge med Asperger syndrom har et klart mangelfullt opplæringstilbud. Det er flere grunner til dette:

- At en ikke ser de forståelsesvanskene som er karakteristiske for individer i denne gruppa.
- At slike vansker viser seg relativt sent i utviklingen.
- At barn med Asperger syndrom virker intelligente.
- At de ofte har en ujevn evneprofil som pedagogisk personale ofte ikke ser implikasjonene av, og ikke vet hvordan forholde seg til dem i undervisning og opplæring.
- At det som regel ikke er utviklet faglige gjennomtenkte undervisnings- og opplæringstilbud for slike elever.
- At det ofte oppstår konflikter med foreldre fordi kravene som stilles til barn med Asperger syndrom oppfattes forskjellig.

I de senere årene har man fått mye kunnskap og kompetanse om Asperger syndrom særlig om forståelsesproblemer knyttet til syndromet. Det er imidlertid et gap mellom den kunnskapen en har i dag og den realiteten man møter for disse i dagens skole. Det er derfor behov for å fokusere på undervisningstilbudet til barn og unge med Asperger syndrom og andre innen autismespektret med tilsvarende behov.

Forekomst av Asperger syndrom og andre autismespektrum forstyrrelser

Målpersonene for prosjektet er barn og ungdommer i grunnskolealder med Asperger syndrom eller andre høytfungerende elever med autismespektrum forstyrrelser med tilsvarende krav til et godt skoletilbud. Dette innbefatter høytfungerende barn og ungdommer med autisme og andre med PDD (*pervasive developmental disturbances*: Omfattende utviklingsforstyrrelser) som har tilsvarende problemer med å nyttiggjøre seg et skoletilbud som ikke er særskilt tilrettelagt.

Forekomsten av autismespektrum forstyrrelser har økt sterkt i løpet av de siste årene. Dette gjelder så vel den tradisjonelle autismegruppen, andre diagnoser innen PDD og

i særlig grad Asperger syndrom. Den tradisjonelle autismegruppen har i løpet av de siste femten årene økt fra 4-6 per 10000 innbyggere til om lag 15 per 10 000. I gjennomføringen av ansvarsreformen ble det lagt til grunn et forekomsttall på 5-6 per 10000. I 1998 varierte antall registrerte barn og ungdommer med autisme fra om lag 11-14 per 10000 i de fylkene som hadde slike registreringer.

Den estimerte forekomsten av ulike autismespektrum forstyrrelsene svinger meget for tiden. I nyere studier fra 2000 og 2001 varierer for eksempel forekomsten av autisme fra 16,8 til 40 per 10000. Den store variasjonsbredde i forekomsttallene skyldes både ulik fortolkning og bruk av diagnosekriteriene, og at synet på hvem som bør inkluderes i autismespektret og hva som er en hensiktsmessig inndeling av PDD grupper, for tiden er under stadig vurdering og forandring. Det at uenighet om gruppeinndelinger er sterkt involvert vises av at estimatene av den totale forekomsten av autismespektrum forstyrrelser relativt sett varierer mindre enn estimatene av de enkelte PDD gruppene. I nyere studier varierer for eksempel estimatene av den totale forekomsten av autismespektrum forstyrrelser fra 52,9 til 67 per 10000.

Det mulig å lage et estimat av forekomsten av høytfungerende mennesker med autismespektrum forstyrrelser. Forekomstene i nyere studier kan estimeres til om lag 44-47 per 10000. Ikke alle av disse har behov for et prototypisk skoletilbud tilpasset høytfungerende barn og ungdommer med Asperger syndrom eller autisme; - selv om deler av et slikt tilbud nok alltid vil være relevant. Hvor mange som vil falle utenfor i et prototypisk tilbud finnes det per i dag ikke noe tallmessig grunnlag for å estimere. Man er avhengig av klinisk basert skjønn. Kanskje faller så få som 5-10 % utenfor et skreddersydd Aspergertilbud. Kanskje gjelder det så mange som 20-25 % av de uten Asperger eller autismediagnose i autismespektret at de trenger et tilbud som er kvalitativt forskjellig fra det prototypiske. I mangel av sikker kunnskap, er det kanskje fornuftig for planleggingsformål å sette forekomsten arbitrært til 90 % som har behov for skreddersydd skoletilbud.

Livskår og livskvalitet hos mennesker med Asperger syndrom

En norsk undersøkelse av levekår og psykiske vansker blant en gruppe voksne med Asperger syndrom konkluderer med at de har det dårligere enn gjennomsnittet i befolkningen. De har dårligere økonomi, arbeids- og boforhold. Ensomhet er et stort problem. Forekomsten av angst og depresjon er langt høyere hos mennesker med Asperger syndrom enn i befolkningen for øvrig (Kittelsaa, 2000)².

For elever med Asperger syndrom er tap av verdighet et særskilt tungt og alvorlig problem. På grunn av deres omfattende, og for omgivelsene uforståelige forståelsesvansker, opplever de i stor grad irettesettelser og umulige forventninger fra både lærere og medelever. De er svært ofte utsatt for krenkelser, mobbing, latterliggjøring og konflikter. Elever med Asperger syndrom har ofte en intens engstelse for å dumme seg ut. Særlig i ungdomsårene vil strevet med å mestre eller

---

² Kittelsaa, A. M. (2000). *Asperger syndrom – Lavekår og psykiske vansker*. Sosialt arbeids rapportserie nr. 31, Institutt for sosialt arbeid, NTNU, Trondheim.

unngå sosiale situasjoner kunne gå sterkt ut over skolearbeidet. Kapasitetsproblemer, stress og mental slitenhet er vanlig.

Forskningsmessig og klinisk kompetanse på fagfeltet

Asperger syndrom er en ny diagnose. Forskingen på området har derfor i hovedsak vektlagt differensialdiagnostiske spørsmål, årsaksforhold og avgrensede nevropsykologiske funn. Asperger syndrom er en autismespektrum forstyrrelse, og som for infantil autisme finnes det ingen dokumentert medisinsk behandling mot tilstanden. Hele det internasjonale forskningsmiljøet er enige om at det eneste som kan bedre tilstanden er omfattende, systematiske opplæringstiltak. Dette betyr at den viktigste behandlingsarena for barn og unge med Asperger syndrom er skoletilbudet. Kompetansen blant lærere når det gjelder særskilt tilrettelegging for denne meget spesielle elevgruppen er i dag langt fra tilfredsstillende.

Det er også for lite bevissthet om den gjennomgripende karakter som kjennetegner vanskene hos barn og unge med Asperger syndrom. Disse elevene har behov for individuelt tilrettelagte, helhetlige og langsiktige tilbud som er nedfelt i en individuell plan.

Veiledning av pedagogisk personale med ansvar for elever med Asperger syndrom

Både veiledning og undervisning av elever med Asperger syndrom er i dag mer tilfeldig og mangelfull enn for de fleste andre grupper funksjonshemmede. Dels kommer det av at kunnskapen om lidelsen er relativt ny, dels kommer det av at elever med Asperger syndrom fremtrer som svært uforståelige for fagpersoner i skole og hjelpeapparat.

De sosiale vanskene henger sammen med at mange av de selvsagte sosiale signalene, normene og reglene som vi andre tar for gitt, ikke oppfattes eller feiltolkes. Det er vanskelig for andre mennesker å fatte omfanget av disse vanskene, og det kan være problematisk å forholde seg til den forbløffende spriken en ofte ser mellom områder som elever med Asperger syndrom behersker helt suverent og områder der de kommer til kort. Dette er elever med intelligens innen eller over normalområdet, elever som i enkelte fag av mer teknisk, faktapreget og av og til kunstnerisk karakter har svært gode evner. Det vil derfor ofte gå lang tid før skolen ser det store behovet for hjelp til organisering og tilrettelegging av pensum, eller oppdager de omfattende sosiale vanskene.

De sosiale og organisatoriske vanskene fører som regel til at hjelpebehovet blir stadig mer fremtredende jo høyere opp i klassene de kommer. Kravene til selvstendige vurderinger og stadig mer ustrukturert samvær med jevnaldrende, gir ungdom med Asperger syndrom en sterk mindreverdighetsopplevelse. Uten et solid nettverk som forstår og tilrettelegger hverdagen, vil et flertall utvikle sterk sosial angst og depresjon. Vi har gode eksempler på at et vel tilrettelagt skoletilbud kan motvirke denne tendensen.

PROSJEKTET SETT I FORHOLD TIL AUTISMENETTVERKETS OG STATPEDS OPPDRAG

Prosjektet er lagt opp etter samme mal som andre prosjekter i Autismenettverket. Autismeenheten skal ta initiativ til og gjennomføre prosjektvirksomhet på faglige satsingsområder for å fokusere fagmiljøenes oppmerksomhet på temaer og problemområder av sentral betydning for tjenestetilbudet. Målsettingen er å sette den “faglige dagsorden” for utvikling på autismefeltet. Utvikling av nye tjenester, bygd på ny kunnskap og nye arbeidsformer, står i fokus for prosjektvirksomheten på de faglige satsingsområdene. Kvalitet og tilgjengelighet av etablerte tjenester vil imidlertid også, i begrenset grad, bli gjenstand for slik faglig satsing.

Et overordnet prinsipp for valget av faglige satsingsområder, er at de skal være hjemlet i de sentrale føringene som ligger til grunn for etableringen av Autismenettverket og nettverkets arbeidsform og prioriteringer. Innsatsen på de faglige satsingsområdene skal organiseres i form av prosjekter; dvs. med klare målsettinger og problemstillinger, tidsavgrensning, inndeling av prosjektvirksomheten i faser, kriterier for evaluering og særskilte budsjetter. Autismeenheten skal samarbeide med sentrale fagmiljøer og forsøke å involvere disse i arbeidet på de faglige satsingsområdene. Så langt som mulig skal Autismeenheten overføre driveransvaret til sentrale fagmiljøer og etter hvert trekke seg selv ut. Etablering av fagutviklingsgrupper og faglige nettverk, kan være egnet for å organisere arbeidet på satsingsområdene.

Som et resultat av satsingen skal det i hver region etableres fagmiljøer, i første rekke knyttet til Statped, som skal ha spisskompetanse på Asperger syndrom og tilrettelegging av skoletilbud. Disse fagmiljøene skal ha ansvar for å yte veiledning til PPT og lærere/skoler med elever som har Asperger syndrom og liknende funksjonsvansker.

Sentrale føring

Oppbyggingen av Autismenettverket som et varig nasjonalt kompetansenettverk er et resultat av reformene i de senere år. I forarbeidene til ansvarsreformen, Autismemeldingen (NOU 1989: 17 Tjenestetilbud til autister) og innstillingen fra departementets arbeidsgruppe³ ble det fremhevet en del forhold av særlig betydning for å styrke kvaliteten på tjenestetilbudet til mennesker med autismspekterforstyrrelser:

- Tjenestetilbud til mennesker med autismspekterforstyrrelser må bli mer brukerrettet, dvs. må tilrettelegges mer i samsvar med den enkelte brukers behov. Individuelle forhold knyttet til personlighet, temperament, lærestil, etc må danne utgangspunkt for tilrettelegging av tjenestetilbudet
- Kontinuitet i tiltak og tjenester til mennesker med autismspekterforstyrrelser bør bedres, dvs. man må gjennom god og langsiktig planlegging av tilbudene hindre brudd og utilsiktede endringer i tjenestetilbudet som følge av overgang fra en livsfase til en annen

---

³ Arbeidsgruppe oppnevnt 5.juni 1991 av Sosialdepartementet . Arbeidsgruppen avga 13.nov 1991 innstillingen ”Kompetansesystem for autister og andre med lignende spesialiseringsbehov”.

- Sikre helhetlig tjenestetilbudet til mennesker med autismespekterforstyrrelser, dvs. sikre at det er sammenheng og ikke uønskede forskjeller i tjenestetilbudet mellom de ulike arenaer personen befinner seg.
- Tilrettelegging av et egnet tjenestetilbud for mennesker med diagnose innen autismespekteret forutsetter blant annet spesialisert kompetanse på autisme i tillegg til kjennskap til den enkelte personen (brukeren).

Det overordnede målet for Statlig spesialpedagogisk støttesystem (Statped) er å gi veiledning og støtte til de opplæringsansvarlige instansene i kommuner og fylkeskommuner, slik at barn, unge og voksne med store og særskilte opplæringsbehov blir sikret et forsvarlig opplærings- og utviklingstilbud. Det er enhetene i støttesystemet som yter tjenester når det gjelder tilrettelegging av tjenestetilbudet for barn, unge og voksne med store og særskilte opplæringsbehov. Tjenestene ytes på system- og individnivå gjennom et avtalefestet samarbeid, for eksempel:

- Veiledning, konsultasjon og tiltaksrådgivning
- Kompetansespredning
- Nettverksbygging
- Forsknings- og utviklingssamarbeid
- Skoletilbud - ved hørselssentre og ved sosiale og medisinske institusjoner
- Tegnspråkopplæring til foreldre med døve barn

Styrking av det ordinære hjelpeapparatet

Autismenettverket er et nasjonalt kompetansesystem som har tre arbeidsoppgaver:

- Bidra til å sikre, på landsbasis, et egnet tjenestetilbud for mennesker med autisme som har behov for spesielt kompetansekrevede tjenester.
- Bidra til kompetanseoppbygging i fylker hvor det er behov for å heve spesialistkompetansen om autisme.
- Bidra til kvalitetssikring av tjenestetilbudet for mennesker med autisme på landsbasis.

(Rundskriv I – 37/2000 og Autismeenhetens rapport nr 1 – 2000)

Den første arbeidsoppgaven er begrunnet i at enkeltindivider og undergrupper av autismebefolkningen har behov for høyt spesialiserte tiltak og tjenester som det ikke er rimelig å forvente at de autismekompetente spesialistmiljøene i hvert fylke har kompetanse til å gi.

Behovet for å bygge opp autismekompetansen i enkeltfylker, skyldes at de fagmiljøene som utgjør fylkenes autismekompetanse er sårbare. De aktuelle fagmiljøene er små og avhengige av stabilitet i personalet. Fagfolks mobilitet gjør at autismekompetansen på spesialisttjenestenivå ofte vil forfalle.

Kvalitetssikring av tjenestetilbudet til mennesker med autisme innbefatter flere forhold. Kvaliteten på tjenestetilbudet skal stå i et rimelig forhold til kompetanse på feltet nasjonalt og internasjonalt. Spesialistkompetansen på autisme skal være tilgjengelig for brukermiljøene. Tjenestetilbudet skal være helhetlig og individuelt tilpasset den enkelte bruker. I tillegg innebærer kvalitetssikring en organisering og arbeidsform som gjør det mulig å evaluere tjenestetilbudet.

Statlig spesialpedagogisk støttesystem (Statped) består av 16 statlig eide kompetansesentre og 14 spesialpedagogiske enheter som virksomheten kjøper tjenester av. Disse yter spesialpedagogisk veiledning og støtte til kommuner og fylkeskommuner.

Institusjonene som er tilknyttet det statlige spesialpedagogiske støttesystemet, tilbyr et bredt spekter av tjenester enten de er etablert som kompetansesentre, spesialpedagogiske tyngdepunkt eller som skoletilbud.

Brukerrettede tiltak og tjenester

Autismenettverkets kompetanseutvikling blir hovedsakelig tatt vare på gjennom brukerrettet prosjektarbeid. Arbeidsformen gjenspeiler en tro på at kompetansegevinsten blir større når fagpersoner formulerer klare målsettinger og reflekterer over eget arbeid, enn ved at de deltar på kurs, seminarer eller konferanser. Den kunnskapen som utvikles i prosjektet med Asperger syndrom er målrettet mot brukernes behov for tiltak og tjenester. Kunnskapstillegningen er mer relevant når den knyttes direkte til de konkrete arbeidsoppgavene en fagperson har i arbeidet med målpersonene, enn gjennom generell undervisning om autisme og tilbud for mennesker med autismespekterforstyrrelser.

En annen viktig fordel ved det å drive kompetanseheving gjennom brukerrettede prosjekter, er at arbeidsformen tillater prioritering av de fagfolkene som deltar i prosjektene ut fra deres yrkesmessige tilknytning. Dette sikrer at Autismenettverket når sine prioriterte målpersoner med sin kompetansehevende virksomhet. Bred deltakelse i prosjektene av de faginstansene som er involvert i tjenestetilbudet for mennesker med Asperger syndrom, muliggjør også bedre samordning av tiltak og tjenester.

Prosjektarbeidsformen kan også bidra til å sette en faglig standard; både for hvilken kvalitet arbeidet med en bruker bør ha, og for hvilket faglig nivå et nasjonalt kompetansenettverk bør holde. Prosjektarbeidsformen svarer til målsettingen om at kompetansen skal ligge på et universitets/høgskolenivå.

MÅLGRUPPER

MÅLGRUPPENE

Den overordnede målsettingen for prosjektet er at barn og ungdommer skal få et kvalitetssikret skoletilbud. For de barna og ungdommene som er målpersoner i den prosjektrettede virksomheten skal skoletilbudet kvalitetssikres i løpet av prosjektperioden. Dette skal skje gjennom at de lærerne som er ansvarlige for å undervise målpersonene får veiledning og oppfølging av et veilederkorps under prosjektperioden.

Videre er det en overordnet målsetting at prosjektet skal bidra til å utdanne og utvikle kompetanse hos spesialisert fagpersonell som har, eller i framtida vil ha, ansvar for å veilede skoletilbudene til barn og ungdommer med Asperger syndrom. Skoletilbudet

til de øvrige barna og ungdommene med Asperger syndrom eller andre forstyrrelser i autismespektrumet som i dag er elever i skolen, men som ikke er målpersoner i prosjektet, skal i framtida kvalitetssikres gjennom veiledning fra de spesialiserte fagfolkene som blir utdannet og kompetansehevet i prosjektet. I framtida bør det være spisskompetente fagmiljøer i alle landets regioner som har definert ansvar for å veilede skoletilbudene til barn og ungdommer med Asperger syndrom. Prosjektet skal gjennom sin kompetansehevende virksomhet bidra til at dette kan bli en realitet.

Ut i fra de overordnede målsettingene er det tre naturlig prioriterte målgrupper for prosjektet:

- *Målgruppe I:* barn og ungdommer med Asperger syndrom og andre forstyrrelser innen autismespektrumet som har behov for spesielt tilrettelagt skoletilbud
- *Målgruppe II:* pedagogisk personell med ansvar for den daglige undervisningen av barna og ungdommene
- *Målgruppe III:* spisskompetente fagpersoner som har, eller i framtida vil få, ansvar for å veilede skoletilbudene til barn og ungdommer med Asperger syndrom og andre autismespektrum forstyrrelser.

Målgruppe I

Målgruppen defineres funksjonelt ut fra av sine karakteristiske kjennetegn som gjør at de har behov for et særskilt tilrettelagt skoletilbud. De viktigste funksjonelle kjennetegnene er omfattende forståelsesvansker, særlige problemer knyttet til sosial forståelse og sosiale ferdigheter og spesielle oppmerksomhetsfokus, interesser og kunnskaper som gjør at de ikke har samme kulturelle kunnskaper og kulturell forståelse som andre. I tillegg kjennetegnes målgruppen av at de er i spesiell høy risiko for å utvikle psykiske problemer og tilpasningsvansker og derfor har behov for spesifikke forebyggende tiltak. Et godt tilrettelagt skoletilbud er et særlig viktig tiltak for å forebygge psykiske tilleggsforstyrrelser.

Høytfungerende barn og ungdommer med autisme og Asperger syndrom er kjernemedlemmer i målgruppen. I tillegg inneholder målgruppen andre med autismespektrum forstyrrelser. Dette innbefatter barn og ungdommer med diagnosen "Atypisk autisme" og også andre innen hoveddiagnosekategorien PDD.

Ut fra prosjektets planleggingsbehov er det nødvendig å skille mellom tre former for forekomst. Dette er: 1. Prevalens av "sanne" målpersoner i en vanlig populasjon, 2. prevalens av "erkjente" målpersoner i skolen i Norge per i dag og 3. "erkjente" målpersoner i norsk skole 6-10 år fram i framtida.

Ideelt sett ville det beste estimatet ha kommet fram i en populasjonsundersøkelse hvor man beregnet forekomsten av de funksjonelle kjennetegnene som definerer behovet for et prototypisk skoletilbud for elever med Asperger syndrom. Forekomsten av ulike diagnosekategorier i befolkningen vil ikke uten videre gi den prevalensen man er ute etter.

Med utgangspunkt i forekomsttall som er redegjort for side 2-3, er det sannsynlig at *beste estimat av "sanne" målpersoner er 41-45, dvs. 43 per 10 000*. I disse tallene inngår barn med Asperger syndrom, barn med høytfungerende autisme og ca 90 % av

de øvrige høytfungerende med PDD diagnose. Barn innen spekteret med IQ under normalområdet er ikke tatt med i disse tallene. Forekomsttallene er, som det også framgår tidligere, usikre og avhenger av en rekke faktorer. En vesentlig faktor er at bruken av diagnosen Asperger syndrom er svært varierende.

Antallet barn innen målgruppen som er erkjent i dag, kan antas å være like stort som klassikergruppen minus de klassiske høytfungerende, dvs. 15 per 10 000. I beregningene som legges til grunn for dimensjonering av prosjektsatsingen på å bedre skoletilbud for barn med Asperger syndrom, tas det utgangspunkt i denne forekomsten.

I løpet av 6-10 år vil en sannsynligvis se bortimot en fordobling av dette antallet slik at *antall erkjente om 6-10 år sannsynligvis vil være om lag 30 per 10 000*. Det vil ha betydning for dimensjonering av den veiledningstjenesten som skal bygges opp og etableres i forlengelsen av innsatsperioden.

I Norge fødes det om lag 60 000 barn hvert år mens det for 15 år siden ble født om lag 55 000 barn hvert år. Det betyr at det er i underkant av $60\,000 \times 10 = 600\,000$ barn i grunnskolealder.

Dersom vi regner en forekomst av barn med Asperger syndrom på *15 per 10 000* vil det være 900 barn med denne diagnosen i grunnskolen.

I **Nord-Norge** (region Nord) – Nordland, Troms og Finnmark, bor det 460 000 mennesker. Hvert år fødes det ca 6100 barn. Ut fra forekomst på 15 per 10 000 vil det statistisk sett fødes 9 barn med Asperger syndrom hvert år. Det betyr at det i dag finnes i underkant av $9 \text{ barn} \times 10 = 90$ barn med Asperger syndrom i grunnskolen i dette geografiske området.

I det geografiske området for **Helse Midt-Norge** RHF (region Vest) – Nord-Trøndelag, Sør-Trøndelag samt Møre og Romsdal, er det om lag 632 000 innbyggere, og fødes ca 8426 barn hvert år. Med den nevnte forekomst av Asperger syndrom (15 per 10 000), vil det statistisk sett fødes 12 - 13 barn med Asperger syndrom. Det betyr at det i dag finnes omtrent $12,5 \times 10 = 125$ barn med Asperger syndrom i grunnskolen i dette geografiske området.

I det geografiske området for **Helse Vest** RHF (region Vest) – Rogaland, Hordaland, Sogn og Fjordane, er det om lag 920 000 innbyggere, og fødes ca 12 250 barn hvert år. Med den nevnte forekomst av Asperger syndrom (15 per 10 000), vil det statistisk sett fødes 18 - 19 barn med Asperger syndrom. Det betyr at det i dag finnes omtrent $18,5 \times 10 = 185$ barn med Asperger syndrom i grunnskolen i dette geografiske området.

I det geografiske området for **Helse Sør** RHF (region Sør) - Buskerud, Vestfold, Telemark, Aust-Agder og Vest-Agder, er det om lag 875 000 innbyggere, og fødes ca 11 700 barn hvert år. Med den nevnte forekomst av Asperger syndrom (15 per 10 000), vil det statistisk sett fødes 17,5 barn med Asperger syndrom. Det betyr at det i dag finnes omtrent $17,5 \times 10 = 175$ barn med Asperger syndrom i grunnskolen i dette geografiske området.

I det geografiske området for **Helse Øst** RHF (region Øst) – Østfold, Akershus, Oslo, Hedmark og Oppland, er det om lag 1 600 000 innbyggere, og fødes ca 21 400 barn hvert år. Med den nevnte forekomst av Asperger syndrom (15 per 10 000), vil det statistisk sett fødes 32 barn med Asperger syndrom. Det betyr at det i dag finnes omtrent $32 \times 10 = 320$ barn med Asperger syndrom i grunnskolen i dette geografiske området.

Tabell 1

Statistisk beregning av antall elever med Asperger syndrom i grunnskolen

Region	Folketall *	Antall fødte pr år	Antall fødte med Asperger syndrom pr år**	Antall elever med Asperger syndrom i grunnskolealder
Region Nord	460 000	6 100	9,0	90
Region Midt	632 000	8 426	12,5	125
Region Vest	920 000	12 250	18,5	186
Region Sør	875 000	11 700	17,5	175
Region Øst	1 600 000	21 400	32,0	320

* Statistisk sentralbyrå Folke- og bolig tellingen 2001

** Anslått forekomst på 15/10 000

Målgruppe II

Antall involverte lærer/assistent grupper, på landsbasis (kan variere fra kanskje 1-4 personer pr gruppe), vil være likt antallet dagens erkjente i Målgruppe I; dvs. ca 90 i region nord og 175 i region sør.

De av målgruppe II som kommunen betaler veiledningen for, og som derved blir prosjektdeltakere er kalt **A**. Antall A'er anslås dermed til 90 i Nord, 100 i Midt-Norge, 210 i Vest, 175 i Sør og 320 i Øst. I praksis vil imidlertid mange av kommunene velge ikke å delta. Et rimelig anslag vil være at i om lag 50 % av de aktuelle A'ene vil delta. Dette er lagt til grunn for antall A'er som framgår av tabell 2-6.

Målgruppe III

Målgruppe III består av to undergrupper:

- Fagpersoner som i dag har ansvar for veiledning av skoletilbud for barn og ungdommer tilhørende Målgruppe I, og
- fagpersoner som skal ha ansvar for veiledning av skoletilbud for barn og ungdommer tilhørende Målgruppe I i framtida

Til sammen utgjør disse to undergruppene hoveddelen av de som i oversiktssystemet er kalt **B**. I tillegg vil B bestå av lærere som er spesielt dyktige i jobben, men som ikke i framtida vil stå i et veiledningsforhold til skoletilbudene til barn og ungdommer i Målgruppe I. *For praktiske formål er i prosjektet Målgruppe III satt lik gruppe B.*

Antallet B'er en følge av to forhold: Hvor mye arbeidsbelastning som ligger i det å veilede et skoletilbud og hvor stor stillingsandel som B'ene bruker til veiledningen. Det første forholdet kan estimeres ved at tidsbelastningen i veiledningen av

skoletilbudene regnes ut fra antall dager som veiledning av et prosjekt vanligvis vil involvere og regner ut hvor meget et vanlig arbeidsår inneholder av allokérbare arbeidsdager. *Antall arbeidsdager i året er 228.*

Hver veiledning krever ett besøk per tredje måned gjennom skoleåret (= 3 dager pr år). To dager ekstra ved skolestart om høsten, og en ekstradag ved skolestart etter jul (= 3 dager pr år), samt ett til to ekstrabesøk i starten (= 2 dager). Dette utgjør 8 dager. I tillegg kreves det deltakelse på tre lokale samlinger i året, der den ene samlingen går over 2 dager (= 4 dager), men dette må deles på antall veiledninger. Likeledes tre ekstradager til selv å bli veiledet. Til sammen blir dette 15 dager.

Tallene i tabellene nedenfor tar utgangspunkt i en forekomst av Asperger syndrom på 15 per 10 000. En B må beregne ca 18 dager på veiledning av hver A (dvs 15 dager veil. + 3 dager for-/etterarbeid). Det innebærer at en B vil benytte ca. 10 % stillingsandel for å følge opp en A. Hver C vil trenge mindre tid til oppfølging/veiledning av hver B når en B har fire A'er (B i ca 40 % stilling). Det anslås ca halve tiden. Det betyr at hver C vil benytte ca 5 % stilling på å følge opp en B i prosjektet (dvs B i ca 40 % stilling).

Tabell 2

Estimert behov for antall personer og årsverk i prosjektet i Nord-Norge

	<i>A'er</i>	<i>B'er</i>	<i>C'er</i>
Antall personer	48	12	4
Antall årsverk		3	0,75

Tabell 3

Estimert behov for antall personer og årsverk i prosjektet i Region Midt-Norge

	<i>A'er</i>	<i>B'er</i>	<i>C'er</i>
Antall personer	64	16	4
Antall årsverk		3,5	1

Tabell 4

Estimert behov for antall personer og årsverk i prosjektet i Region Vest

	<i>A'er</i>	<i>B'er</i>	<i>C'er</i>
Antall personer	92	23	8
Antall årsverk		5,5	1,5

Tabell 5

Estimert behov for antall personer og årsverk i prosjektet i Region Sør

	<i>A'er</i>	<i>B'er</i>	<i>C'er</i>
Antall personer	88	22	7
Antall årsverk		5	1,3

Tabell 6

Estimert behov for antall personer og årsverk i prosjektet i Region Øst

	<i>A'er</i>	<i>B'er</i>	<i>C'er</i>
Antall personer	160	40	13
Antall årsverk		9	2,5

Tallene i tabellen viser antall årsverk (antall årsverk B'er) med spesialistkompetanse til å veilede i tilrettelegging av helhetlige skoletilbud til elever med Asperger syndrom. Det er lagt til grunn at det statistisk vil være realistisk at en stilling på dette nivået vil kunne ha om lag 20 aktive brukersaker. Av disse brukersakene vil det i enkelte brukersaker være stort behov for oppfølging og veiledning, mens det i andre er moderat eller lite behov for slik oppfølging/veiledning. I prosjektperioden er det som det framgår tidligere planlagt at hver B vil ha ansvar for oppfølging av 4 A'er og at det gis rom for mer tid til veiledning i prosjektperioden – ca 10 % stilling pr A mot 5 % i vanlig praksis.

Antall årsverk det er behov for til veiledning for det antall elever med Asperger syndrom som framgår av tabellen tilsvarer antall årsverk B'er. I forhold til det reelle antall elever med denne funksjonsvansken er det imidlertid behov for det dobbelte. Med den forventede økning i erkjente/identifiserte elever med Asperger syndrom og barn i autismspekteret med tilsvarende behov for oppfølging, vil det i løpet av 6 – 10 år sannsynligvis være behov for ytterligere en fordobling av antall årsverk for å dekke veiledningsbehovet til skolene.

Kostnader

Kostnadene for kommunene til deltakelse vil innebære vikarutgifter for en del av veiledningstiden for lærer/gruppe som har ansvar for undervisningen av den enkelte elev med Asperger syndrom. Mye av tiden til denne veiledningen vil bli benyttet i det konkrete arbeidet med eleven.

Kostnadsberegningen tar utgangspunkt i utgiftene pr. år knyttet til deltakelse på tre lokale og en regional samling(er)/seminarer. Både veiledningen og seminarene vil i stor grad ha preg av arbeidsseminar. Arbeidsseminarene vil bygge på hverandre og vil kunne inngå i formell utdanning som del av en master i spesialpedagogikk knyttet til Institutt for spesialpedagogikk ved Universitetet i Oslo.

Dekning av honorar og reiseutgifter for veiledningen fra B'ene forutsettes for de fleste dekket av gjennom det spesialpedagogiske kompetansesenteret som skal bygges opp til å ha spisskompetanse til å veilede kommunen i tilrettelegging av helhetlige skoletilbud for brukergruppen.

Kostnader til dekning av honorar og reiseutgifter for B'er som ikke er knyttet til et kompetansesenter eller PPT og C'ene søkes det om særskilte prosjektmidler til. Miljøer knyttet spesialisthelsetjenesten inviteres med i de enkelte brukerprosjektene på ordinær måte. Deres deltakelse sees som ledd i arbeidsstedets utvikling av kompetanse til å ivareta veiledningsfunksjon overfor elever med Asperger syndrom.

Kostnadsoverslag for kommunene pr A (lærer/gruppe) pr. år:

Kommunene må dekke vikarutgifter for hver lærer som deltar i prosjektet. Vikarbehovet vil i første rekke gjelde deltakelse i lokale og regionale veiledningsseminar/-samlinger. Veiledningen lokalt på den enkelte skole vil i hovedsak foregå i det konkrete arbeidet med eleven, Vikarbehovet er derfor vesentlig mindre enn medgått tid totalt.

I tillegg vil det måtte påregnes reise og oppholdsutgifter knyttet til seminarene /samlingene. Deltakeravgift til disse arbeidsseminarene søkes dekket gjennom særskilte prosjektmidler.

PROSJEKTETS SENTRALE VIRKEMIDLER

VEILEDNING

Veiledning er det viktigste virkemiddel i prosjektet. I prosjektet tilbyr vi veiledning knyttet både til praktisk pedagogiske problemstillinger, planlegging og gjennomføring og kunnskap om Asperger syndrom. Det er tre former for veiledning som kan være aktuelle.

- Veiledning knyttet til etablering og gjennomføring av tilbud, tiltak og tjenester. Her står særlig veileders veilederfunksjon i fokus. Det vil si at Autismenettverkets veileder vil gi veiledning til de som har ordinært veiledningsansvar for de lokale fagmiljøene.
- Veiledning knyttet til gjennomføringen av prosjektet hvor prosjektplanlegging, formulering av problemstillinger, metodevalg og evaluering blir vektlagt.
- Veiledning med fokus på praktisk kunnskap om mennesker med Asperger syndrom, teoretiske kunnskaper og erfaringer med ulike tiltak og behandlingsmetoder.

Gjennom Autismenettverket og Autismenettverkets kontakter skal vi hente fram de fagfolkene som er særlig kompetente som ”veiledernes veileder”. Disse skal veilede de som skal ha en slik funksjon i framtida og gi veiledning om relevante tiltak og hvorledes disse kan gjennomføres. Disse fagfolkene som skal få slik veiledning har som primær oppgave å veilede de pedagogiske fagpersonene rundt de enkelte målpersonene. Veiledningen knytter seg til flere forhold som er sentrale for livssituasjon og livskvalitet for mennesker med Asperger syndrom:

- hvordan finne pedagogiske virkemidler (det å kunne undervise barn og unge med Asperger syndrom og det å forholde seg til habiliteringstilbudet for den enkelte)
- hvordan tilrettelegge for god sosial funksjon
- hvordan målpersonene skal forholde seg i hverdagen
- hvordan habilitering og individuell plan forholder seg til helhet og livskvalitet
- hvordan være forebyggende

Denne kompetansehevingen omfatter således flere aktører. Det gjelder i første rekke de aktørene som arbeider nærmest eleven; det som tidligere er definert som målgruppe II. Dernest de som skal ha ansvar for veiledning av skoletilbud for barn og unge tilhørende målgruppe I både nå og i framtida. Disse er definert som målgruppe III. Personer innenfor målgruppe III kan være ansatte på kompetansesentrene og andre som har ansvar for å ha og utvikle klinisk-pedagogisk spisskompetanse på området.

Premissene for veiledning er lagt i tallmaterialet og analysen av målgruppene slik de tidligere er beskrevet i prosjektet. Som vist i denne framstillingen er behovet for veiledere begrunnet i det estimerte antallet brukere i Nord og Sør regionen.

Veiledning av de involverte i lærer/assistent gruppen (de som i prosjektet er kalt A'er)

skal således veiledes av PPT og lærere som er spesielt dyktige i jobben (B'er), som i sin tur får veiledning av fagpersoner innen spesiallistjenestene (C'er).

Opplæringen og gjennomføringen av veiledningen skal ha grunnlag i planarbeidet som skal utvikles rundt brukeren, og skal derfor ha karakter av opplæring i prosjektarbeid. Det krever både spesiell opplæring i det å lage individuelle planer og individuelle opplæringsplaner (IOP). I prosjektet vil dette styres gjennom tilbakemeldinger om utføring av arbeidsoppgaver og rollefordeling i arbeidet med den enkelte bruker så vel som gjennom faglige seminarer knyttet til arbeidet med målpersonene.

Gjennomføringen av opplæring og veiledning kan skje på flere måter. Prosjekter tar imidlertid sikte på å bruke ny teknologi i dette arbeidet. Informasjons- og kommunikasjonsteknologi har åpenbare fordeler knyttet til effektiv informasjonsutveksling og kommunikasjon over store avstander. Teknologien fjerner begrensninger i tid og rom som hefter ved tradisjonelle verktøy. Ulike former for møtevirksomhet, samt veiledning, opplæring og undervisning, kan finne sted uten at noen av deltagerne er tvunget til å reise. I et langstrakt og grissgrendt land som Norge kan dette bety en vesentlig effektivisering av arbeidet med brukerne. Den effektiviseringen som ny teknologi innebærer kan også åpne opp for nye funksjoner og tjenester som til nå har vært ressurskrevende.

BRUKERPROSJEKTER

Autismenettverkets brukersentrerte prosjekter skal tilfredsstillende følgende fire krav:

- Navngitte enkeltpersoner eller grupper innen autismebefolkningen skal være målpersoner i prosjektet.
- Én eller flere fagpersoner med stabil arbeidsmessig tilknytning til arbeidet for autismebefolkningen skal være prosjektmedarbeider(e).
- Det skal foreligge en plan for prosjektet som tilfredstiller ordinære krav til en god prosjektplan.
- Prosjektets målsettinger og problemstillinger skal være i samsvar med en individuell plan for brukeren(e) i prosjektet. Hvis det ikke foreligger en individuell plan, må en slik plan lages.

Kravet til at navngitte barn eller unge med Asperger syndrom skal være målpersoner, er laget for å sikre brukerrettethet. Det er ment å målrette kompetanseoppbyggingen mot de enkelte brukeres behov og veiledning av lokale fagpersoner i deres daglige arbeid. Det at kompetansen når fram, sikres ved at fagfolk fra fylkenes autismekompetente fagmiljøer deltar i prosjektet sammen med de lokale fagfolkene og nærpersonene. Prosjektet kan bidra til en slik utvikling, hvis de involverte aktørene opplever prosjektsamarbeidet som positivt.

Kravet til at fagperson(er) med en stabil yrkesmessig tilknytning til autismefeltet skal inngå som prosjektmedarbeider(e), er satt for å sikre at kompetanseoppbyggingen når fram til de som har varig ansvar for tilbudet til mennesker med Asperger syndrom. De to første kravene til sammen, gjør at sentrale fagpersoner får mulighet til å gi nettopp de brukerrettede tjenestene som lokalmiljøet savner. Prosjektet kan således bidra til å fremme praktisk arbeidskompetanse på spesialistnivået.

Det tredje kravet – kravet til en god prosjektplan – betyr at prosjektet skal ha klar målsetting og problemstilling, realistisk plan for framdrift og økonomi og konkrete evalueringskriterier. Kravet sikrer konstruktivt og målrettet prosjektarbeid.

Kravet om en individuell plan er laget for å kvalitetssikre tjenestetilbudet for de involverte brukerne. Den individuelle planen gjør det mulig å se prosjektets målsettinger og problemstillinger i forhold til helheten i totaltilbudet. Kravet sikrer derved at prosjektet integreres i totaltilbudet og ikke kommer i konflikt med brukernes behov. Arbeidet med individuell plan virker i tillegg samordnende. Alle livsarenaer blir sett under ett og i et langsiktig perspektiv, og de involverte aktørene kan avklare ansvarsforhold og samordne sin innsats. Planen er også et virkemiddel til å fremme kontinuitet i tjenestetilbudet.

KOMPETANSEHEVENDE EFFEKTER

Kompetanseutvikling og kompetansehevende effekter vil i hovedsak bli tatt vare på gjennom prosjektarbeid der prosjektvirksomheten er knyttet til alle sentrale arbeidsoppgaver. Utgangspunktet for en slik arbeidsmodell er at folk lærer best ved å knytte teori direkte til praksis særlig når målene blir gjort synlige for og koordinert av aktørene i arbeidet. Det at prosjektvirksomheten blir målrettet og koordinert medfører utvikling av prosedyrer som kan settes inn i en utrednings- og forskningsmessig sammenheng samtidig som det blir mulig å evaluere de tiltak en har igangsatt og gjennomført på et senere tidspunkt.

De som skal utvikle slik kompetanse gjennom arbeid på feltet må få kredit for dette arbeidet ved at det knyttes opp mot utdanning og utdanningsinstitusjoner på universitet og høyskolenivå. Siden prosjektformen medfører kompetanse og kunnskapsutvikling som knytter teori og praksis nært sammen vil det være naturlig å knytte kompetansegivende utdanning til gjennomføringen av arbeidsprosedyrene og kurs og evalueringer knyttet til målformuleringene og praksis for den enkelte bruker. Det innebærer en kvalitetssikring av tiltakene samtidig som det gir uttelling for den enkelte fagperson i form av studiepoeng som kan innpasses i de nye bachelor og master studiene i spesialpedagogikk. På denne måten kan vi stimulere det faglige behovet prosjektdeltagerne har både for å videreutdanne seg og fortsette å arbeide på feltet. Det vil identifisere lærere og forskere i universitets- og høyskolesystemet som skal kompetanseheves gjennom deltakelse i utrednings- og forskningsvirksomhet, til å ha ansvar for slik utdanning. Samtidig vil det gi mulighet til å definere nødvendig utdanningspraksis i samarbeid med ansvarlige instanser for tiltak og tjenester. Her er det viktig at sentrale personer i prosjektet spiller en aktiv rolle. Når det gjelder nøkkelpersoner innen for Statped og Autismenttverket viser vi til kapitlet om prosjektorganisering.

UTARBEIDELSE AV LÆREMIDLER

Oversikt over opplæringsmål og planlagte læremidler

Prosjektet har to mål som er særlig viktige:

- Utvikling av klinisk-pedagogisk kompetanse knyttet til Asperger syndrom og andre autismespektrum forstyrrelser

- Utvikling av generell klinisk-pedagogisk habiliteringskompetanse

Utviklingen av klinisk-pedagogisk kompetanse skal som nevnt primært være basert på klinisk arbeid med brukere definert innen målgruppen. Denne fagutviklingen må ses i sammenheng med utviklingen av en mer generell klinisk-pedagogisk habiliteringskompetanse der kunnskap og prinsipper om undervisning av elever med Asperger syndrom settes inn i en større sammenheng. Undervisning og opplæring i praktiske og mer overordnede problemstillinger bør selvsagt ses i sammenheng. Fagutvikling skal være et resultat av praktisk gjennomføring, og av undervisning og seminarer som kan gi formell uttelling i form av studiepoeng på universitets- og høyskolenivå. I tråd med disse målene vil det bli utarbeidet tre fagbøker som skal fokusere på ulike problemstillinger som er sentrale for fagutviklingen. Disse bøkene har både teoretiske og praktiske framstillinger og diskusjoner.

Bok 1. Prinsipper for undervisning av elever med Asperger syndrom

Denne boka tar for seg viktige tema knyttet til undervisning og opplæring slik som tilegnelse av skolefaglige ferdigheter, opplevelser i skoletida og det undervisningsmessige problemet. Videre omtale av sentrale pedagogiske prinsipper knyttet til kommunikasjon, stress og mestring, bruk av prosedyrebeskrivelser og metaforer, osv.

Bok 2. Sentrale tema i forståelsen av Asperger syndrom og andre autismespektrum forstyrrelser

Denne boka tar for seg sentrale teoretiske tema som er viktige i forståelsen av målgruppen. Slike tema er blant annet Begreper og begrepsforståelse, språk, mening og referanse, normal og avvikende språkutvikling, sosial forståelse og sosiale ferdigheter, Risiko for skjevutvikling, psykiske vansker osv.

Arbeidshefter og Bok 3. Praktisk gjennomføring av undervisningen av elever med Asperger syndrom

Denne boka skal gi en oversikt over hvordan pedagogiske prinsipper konkret kan vise seg gjennom praksis i arbeidet med elevene. Denne boka vil ta praktikerens utgangspunkt i undervisning knyttet til de enkelte fag.

ETABLERING AV LOKALE NETTVERK

En viktig målsetting med prosjektet er å etablere kontakt innen og mellom lokale nettverk. I denne sammenhengen er utviklingen av rutiner for bruk av IKT et sentralt virkemiddel. Både Statped og Autismenettverket har erfaringer med etablering av fagnettverk og med anvendelse av elektroniske løsninger for å bedre kommunikasjonene mellom deltakerne i nettverket. Ved Autismenettverket og Eikelund kompetansesenter sitt knutepunkt har en i høst etablert et nettverk av lærere og PP-veiledere som arbeider med elever med Asperger syndrom. En har i den forbindelse etablert et eget diskusjonsforum på internett med fokus på didaktiske spørsmål.

Autismenettverket samarbeider med Nasjonalt senter for telemedisin (NST) om bruk av videokonferanser og andre elektroniske samarbeidsmåter knyttet til veiledning av

fagpersoner og foreldre til barn og unge med autismespekterlidelse i Troms og Finnmark. Forelesninger ved hjelp av videokonferanser brukes også.

Autismenettverket er i tillegg - knyttet til Autismenettverkets knutepunkt ved Huseby kompetansesenter - i gang med utvikling av elektroniske løsninger som virkemiddel for å bedre tjenestetilbudet til mennesker med autisme, med særlig vekt på nettverksbygging, kompetanseheving og kvalitetssikring.

I Helse-Sør driver Glenne Autismesenter et regionalt datanettverk for fagmiljøer som arbeider med autisme og Asperger syndrom. Autisemeenheten var med i forberedelsene og oppstart av dette.

UTREDNING OG FORSKNING

Muligheter og begrensninger for utredning og forskning

Som tidligere nevnt vil prosjektet prioritere det kliniske tilbudet. Ingen forskning eller utredning skal gå på tvers av elevenes individuelle planer. De etiske krav som ligger til grunn for dette er både relatert til livskvalitet så vel som til tjenesteyting og de prinsipper, verdier og normer som bestemmer de konkrete handlinger rundt en bruker. De føringer som ligger til grunn for arbeidsformen vil på mange områder bestemme hvilke data som vil være tilgjengelige i prosjektet. Det vil blant annet gi tilgang på bakgrunnsinformasjon; diagnose og tidligere kartlegginger, kartlegginger som ligger til grunn for utarbeidelse av individuelle planer, osv. Innenfor prosjekttrammen vil det være flere sentrale problemstillinger for mennesker med Asperger syndrom og andre høytfungerende elever. Analyser og diskusjoner av data knyttet til språk og ytringer, aktiviteter, stress og mestring, livskvalitet osv. kan gi kunnskap som vil kunne influere på de tilbud som kan være funksjonelle for målgruppen. Vi skal nedenfor peke på noen viktige problemstillinger som en vil forsøke å belyse i prosjektet.

Bakgrunnsdata

- Demografiske data (alder, kjønn, bosted, bolig, skoletilbud, osv)
- Diagnostisk informasjon (diagnose, risiko for skjevutvikling, tilleggsvansker, osv)

Kartlegging

- Kartlegging av aktiviteter i målpersonens liv og hverdag
- Kartlegging av karakteristika ved målpersonen (språk, evne til å fortelle om seg selv og sitt liv, væremåter, osv)
- Kartlegging av sosialt nettverk (familie, venner, osv) (må også omfatte kategorier i levekårsundersøkelsen)
- Rolle og ansvarsfordeling i den individuelle planprosessen

Erfaringer med det å lage og bruke individuelle planer

For prosjektet er det et mål at alle målpersonene skal ha en individuell plan og en individuell opplæringsplan (IOP) som redskap for tiltak og tjenester. Til i dag finnes det få og også dårlige erfaringer med det å lage individuelle planer for mennesker med

Asperger syndrom. Erfaringer med bruk av individuelle planer har vist at det kan være vanskelig å peke på hva det er som gjør at slike planer går bra eller går dårlig, og hvordan slike planer blir brukt i skolehverdagen.. Prosjektet har som målsetting å identifisere faktorer som medvirker til at individuelle planer blir funksjonelle eller ikke fungerer etter sin hensikt for brukeren.

Språk og ytringsanalyser

I arbeidet med mennesker med autisme er viktige problemstillinger knyttet til forståelsesproblemer og språkferdigheter. I forskning og kliniske beskrivelser er det mange observasjoner som indikerer særegenheter i vokale, kommunikative og språkstilmessige uttryksformer hos mennesker med Asperger syndrom og høytfungerende autister. I prosjektet vil viktige problemstillinger være knyttet til deres forståelsesproblemer og deres bruk av språk. Språk og ytringsanalyser vil derfor være viktige informasjonskilder for forståelse av målgruppen og de tiltak som skal igangsettes for denne gruppen.

Bruk av figurative ytringer

Bruk av figurative ytringer har ofte vært fokusert for mennesker med Asperger syndrom og andre høytfungerende autister. De tema som særlig har vært diskutert er bruk og forståelse av metaforer, idiomer, ironi, humor og analogier. Prosjektet tar sikte på å belyse problemstillinger knyttet til forståelse og bruk av slike ytringer, og hvordan de opptrer i ulike situasjoner i målpersonenes hverdagslige aktiviteter.

Narrativer og narrativ analyse

En viktig kilde til informasjon om kognitive og sosiale relasjoner samt affektive reaksjoner kan belyses gjennom narrativer. Narrativer gjenspeiler opplevelse og forståelse av seg selv og andre og på sin egen situasjon. For målgruppen har det vist seg at den framviser særtrekk i forståelse av både sosiale og språklige skript noe som kan influere på sosial og kommunikativ samhandling. Prosjektet tar derfor sikte på å samle slik informasjon bygd på narrativer; egne beskrivelser/fortellinger om egen hverdag, liv, helg og fritid. Slike narrative analyser må selvsagt ses i sammenheng med andre data i prosjektet slik som for eksempel hvilke aktiviteter målpersonen deltar i og hvem han/hun er sammen med.

Kunnskap og ferdigheter som viser seg i dagliglivets virksomheter

Kjennskap til kunnskap og ferdigheter som er tilgjengelig og viser seg i dagliglivets aktiviteter har relevans til undervisnings- og opplæringsmessige så vel som sosiale problemstillinger. I prosjektet kan slik informasjon innhentes både gjennom observasjon, test og intervju og er knyttet til hva de gjør og hvilke ferdigheter de har.

Observasjon og analyse av dagliglivets aktiviteter

Et viktig utgangspunkt for prosjektet er at utviklingen av språklige, kognitiv og sosiale ferdigheter kan studeres gjennom hverdagslige aktiviteter. Gjennom kulturelle og historiske føringer er slike aktiviteter strukturert slik at de gjør kognitive prosesser

lett tilgjengelige og at kognitive prosesser kan utføres mest mulig økonomisk. Dette viser seg blant annet ved det at de fleste av dagliglivets aktiviteter utføres uten sterk bevisst fokusering og konsentrasjon. Aktiviteter er gjerne preget av rutiner og har tilvante sekvensielle responser. Dette betyr at vi som regel samhandler med vår omverden på en umiddelbar og direkte måte som ikke krever refleksjon i gjennomføringen av handlingene noe som gir både spontanitet og flyt i fysisk og sosial interaksjon. I mange av observasjonene av mennesker med Asperger syndrom har det imidlertid vist seg at dette kan være et problem som det er grunn til å gjøre til gjenstand for nærmere analyse. Det vil eksempelvis være av interesse å sammenligne aktivitetene for målpersonene med medelever i samme miljø, hvordan disse korrelerer og viser seg i samhandling.

Stress, angst og mestring

Stress i undervisningssituasjoner forekommer ofte på grunn av manglende forståelse fra omgivelsene. Det medfører ofte at mennesker med Asperger syndrom opplever omgivelsene som støyende, kaotisk og upredikerbar. Dette kan føre til angst noe som kan bli et alvorlig problem når de nærmer seg puberteten. En viktig problemstilling i prosjektet er å tilrettelegge for mestring og opplæring i strategier for å motvirke stress i undervisningen. Ved å gjøre dette på en systematisk måte kan en få informasjon som kan både teoretisk og direkte praktisk betydning.

Hverdagsliv, livsløp og livskvalitet

For barn og unge med Asperger syndrom vil det være en prioritert målsetting at de skal mestre sin hverdag og oppnå god livskvalitet. For målgruppen vil det alltid knytte seg sentrale diskusjoner til hva som skal ligge til grunn for livskvalitet i et kortere og lengre perspektiv. Slike problemstillinger kan ha stor variasjonsbredde og spenne over tema knyttet til rutiner for samarbeid og samordning, faglig kompetanse, holdninger, nettverk, verdiprioriteringer og etikk. Prosjektet tar sikte på å studere slike faktorer med utgangspunkt i planarbeidet og tiltak for de enkelte målpersoner.

GJENNOMFØRING AV PROSJEKTET

TIDSRAMME

Start av prosjektet er planlagt vår 2004 og avsluttet høsten 2008

DELTAKERE

Prosjektet vil ha deltagere fra en rekke instanser. Hvilke deltagerne som er med vil bli synliggjort under omtale av prosjektorganisering hvor det gis en oversikt over deltagere i hovedprosjektet og forskningsprosjektet, og i den kliniske virksomheten lokalt og sentralt. Mange deltagere deltar i flere aktiviteter som er klar fordel for samordning og gjennomføring av prosjektets målsettinger.

Deltagerne i prosjektets kliniske virksomhet i tillegg til målpersonene (aktuelle elever med Asperger syndrom), de som arbeider nærmest eleven (i prosjektet kalt A'er), de som skal veilede lærere/assistenter i det praktiske arbeidet (B'er), og de som skal

veilede dem (C'er). I tillegg vil det være involvert fagpersoner fra Autismenettverket, Statped og deres nettverkskontakter både regionalt og sentralt innenfor klinisk virksomhet så vel som innenfor utdannings- og opplæringsvirksomhet. Deltagerne i forskningsprosjektene vil naturlig i hovedsak være representert av fagpersoner i universitets og høgskolesystemet.

PROSJEKTORGANISERING

FASTLEGGELSE AV ANSVAR

Fastleggelse av ansvar er en viktig forutsetning for kvalitetssikring av det kliniske tilbudet, og er nødvendig for å sikre god forvaltning gjennom at det kliniske arbeidet er plassert i ansvarslinjen.

Prosjektets kompleksitet tilsier høy grad av oversiktbarhet. Det krever at roller og ansvar blir klart definert for at alle overordnede målsettinger blir tatt vare på, og samtidig sikre best mulig ivaretagelse av de ikke-prioriterte målsettingene. Kravet om god ansvarsfordeling er også nødvendig for kvalitetssikring av de ulike delprosjektene og virksomhetene, og sikre at de enkelte deltakernes ve og vel er best mulig tatt vare på.

FASER I PROSJEKTET

Inndelingen i faser

Prosjektet er inndelt i seks faser:

Fase I - Tilrettelegging

Denne fasen er rettet mot oppbygging av nødvendige lokale nettverk for prosjektet og prosjektgjennomføringen. Fasen starter vårsemesteret 2004 og omfatter Nord regionen. For Sør og Midt-Norge regionene vil den være lagt til vår 2005 og for Vest og Øst regionene høst 2006. Det grunnleggende utgangspunkt for alle prosjektmålsettingene er prosjektrettet virksomhet rettet mot brukerne. Det omfatter igangsetting av klinisk-pedagogiske planarbeidet, arbeidet med utvikling av virksomheter for hvordan heve veiledningskompetansen for lærere og veiledere samt planlegging av hvordan forskningsoppgaver og forskningssamarbeid kan sikres innenfor projektrammen.

Arbeidsoppgavene for den prosjektrettede virksomheten omfatter utvelging av personer innenfor målgruppe I, II, og III, informasjon og forespørsler om deltagelse i prosjektet, utarbeiding av samarbeidsavtaler med de enkelte kommuner, etablering av ansvarsgrupper med hensyn til de ulike arbeidsoppgavene i prosjektet, og etablering av rutiner for tilbakemelding. For forskningsprosjekter vil utarbeiding av variabellister, kodebøker og registreringsskjema, samt rutiner for datainnsamling og lagring av data gå parallelt med prosjektarbeidet. En viktig del av det å utvikle veiledningskompetansen er knyttet til opplæringen av prosjektdeltagerne. Dette omfatter rutiner for hvordan opplæring kan skje til den enkelte og i seminarer samt framstilling av litteratur knyttet til problemområdet. Arbeidet med Bok 2 og Bok 1 er allerede igangsatt høsten 2003.

Fase II – Etablering

Denne fasen starter høsten 2004. I Nord regionen begynner arbeidet begynner med opplæring av deltagere i prosjektet. Dette arbeidet starter med utvikling av individuelle planer og individuelle opplæringsplaner knyttet til det pedagogiske tilbudet. Så starter arbeidet med å gjennomføre opplæringen for den enkelte elev. Veiledning til de som arbeider direkte med eleven skal skje individuelt og i samlinger. I Sør og Midt-Norge regionene starter denne fasen høsten 2005, og i Vest og Øst regionene høst 2006. En viktig forutsetning for gjennomføringen av prosjektet er et nært samarbeid mellom deltagerne i hele perioden. Dette gjelder særlig forskningsprosjektene som er knyttet til prosjektet. Det er viktig at disse er godt koordinert med det praktisk kliniske arbeidet.

Fase III - Kompetanseoppbygging

Kompetanseoppbygging og kompetanseheving i Nord regionen vil i hovedsak skje gjennom den prosjektrettede virksomheten som vil vare fra høsten 2004 til og med høsten 2006. En tar sikte på å utvikle tilbudet for målgruppene også i de fire andre helseregionene fra høsten 2005. Arbeidet med kompetanseoppbygging og kompetanseheving starter gjennom utviklingen av planarbeidet og fortsetter gjennom prosjektperioden. Kompetanseoppbyggingen vil være nært knyttet til arbeidet med å utvikle og gjennomføre individuelle planer/IP og individuelle opplæringsplaner (IOP), og diskusjoner hvordan slike skal justeres med utgangspunkt i evalueringer underveis det er enighet om. Samtidig som det praktiske arbeidet foregår skal det utarbeides tre bøker som omhandler sentrale temaer knyttet til teori relevant for målgruppen, forståelse av målgruppen og den praksis man bør etterspørre for målgruppen. Dette arbeidet starter samtidig som prosjektet starter og er planlagt gjennomført i løpet av første og andre året av prosjektet. Utarbeiding og publiseringen av rapporter, konferansebidrag og artikler nasjonalt og internasjonalt vil naturligvis være en del av kompetanseoppbyggingen. Dette arbeidet vil særlig bli vektlagt i siste halvdel av prosjektperioden.

Fase IV - Konsolidering

Konsolidering av arbeidet er på viktige måter knyttet til kvalitetssikringen som må foregå gjennom hele prosjektperioden. Generelt setter arbeidet for kvalitetssikring flere krav til prosjektet. Autismeenheten skal ha oversikt over fagutviklingen som skjer internasjonalt og holde kontakten med det internasjonale miljøet. Den skal også ha kunnskap om autismefeltet og sentrale tilgrensende fagområder i Norge.

Fase V - Evaluering

Evaluering av prosjektet vil skje på flere måter. Det praktiske arbeidet med tiltak og tjenester slik det er planlagt og gjennomført gjennom individuelle planer er en prosess som gjentar seg jevnlig i prosjektperioden slik at nødvendige justeringer kan foretas i forhold til oppgaver, arbeidsprosedyrer og samarbeid. Slik evaluering vil i stor grad fokusere på hvilke forandringer som er registrert i prosjektperioden. Slike forandringer vil være knyttet til aktiviteter, initiativ, kommunikasjon, oppmerksomhet, humør og trivsel for å nevne noen. Evaluering av planarbeid og kvaliteten på skoletilbudet for målpersonene skal gjøres som en midtveiseevaluering og som en avsluttende evaluering og komme på noe forskjellig tidspunkt for de ulike regionene (se Tidsplan - samlet oversikt).

Den forskningsmessige evalueringen knyttet til de ulike prosjektene som er tenkt i prosjektet vil i hovedsak komme relativt sent i prosjektet og dominere arbeidet særlig fra høsten 2006 og fram til prosjektavslutning.

Fase VI - Etterarbeid

Denne fasen er planlagt for å sikre kvaliteten og tilgangen på den spesialiserte kompetansen knyttet til veiledningen av fagmiljøene som er ansvarlige for skoletilbudet til barn og unge med Asperger syndrom. Erfaring fra Autismeprogrammet og Autismenettverkets virksomhet tilsier at man må regne med en lengre tidsperiode for å bygge opp spisskompensasjon på et relevant miljø på andre- eller tredjelinjenivå.

Tidsplan – samlet oversikt

Oppstart og avslutning i de ulike regionene (Sør, Nord, Øst, Vest og Midt-Norge) vil variere. I prosjektperioden (2004-2008) vil det for hver region bli definert gjennom tre viktige faser i arbeidet: planlegging og tilrettelegging, intensivperiode (1 år) for hver målperson i prosjektet, og evaluering.

Nord regionen:

- Tilrettelegging vår 2004
- Intensivperiode høst 2004, vår 2005
- Midtveisevaluering (knyttet til hvordan planarbeidet går, evaluering av kvaliteten på skoletilbudet) vår 2005
- Evaluering, rapportering og utskriving høst 2006, vår 2007

Sør og Midt-Norge regionen:

- Tilrettelegging vår 2005
- Intensivperiode høst 2005, vår 2006
- Midtveisevaluering (knyttet til hvordan planarbeidet går, evaluering av kvaliteten på skoletilbudet) vår 2006
- Evaluering, rapportering og utskriving høst 2007, vår 2008

Vest og Øst regionen:

- Tilrettelegging vår 2006
- Intensivperiode høst 2006, vår 2007
- Midtveisevaluering (knyttet til hvordan planarbeidet går, evaluering av kvaliteten på skoletilbudet) vår 2007
- Evaluering, rapportering og utskriving vår 2008, høst 2008

Utvikling av læremateriell:

Bok 1 og Bok 2 er planlagt utgitt høst 2004. Forarbeider til Bok 3 inneholdende gode eksempler for prosjektet skal være klar høsten 2004, og Bok 3 som skal inneholde slike eksempler fra prosjektet er planlagt utgitt høsten 2006. Det er allerede etablert forlagsavtale med Gyldendal forlag. En engelsk utgivelse av Bok 1 og 2 er planlagt i løpet av høsten 2005. Engelsk utgivelse av Bok 3 er planlagt til høst 2007.

OVERORDNET PROSJEKTANSVAR

Prosjektet blir gjennomført i et likeverdig samarbeid mellom Autismenettverket, Institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo og Statlig spesialpedagogisk støttesystem (Statped).

Styringsgruppe

- Statped – 2 representanter
- Autismenettverket – 2 representanter
- SHdir – avdeling for sjeldne funksjonshemninger - 1 representant
- Autismeforeningen i Norge – 1 representant

Prosjektledergruppe

Omfatter fagfolk fra ulike forsknings- og utviklingsmiljøer knyttet til Universitetet i Oslo, Universitetet i Oslo - Autismeenheten, Universitetet i Trondheim - NTNU, Spesialpedagogiske kompetansesentra i regionene Nord, Sør, Vest, Øst og Midt-Norge.

Redaktørgruppe

Tre sentrale fagpersoner knyttet til prosjektet

Forskningsgruppe

Fagpersoner fra ulike forsknings- og utviklingsmiljøer knyttet til Universitetet i Oslo, Universitetet i Oslo - Autismeenheten, Universitetet i Trondheim - NTNU, Spesialpedagogiske kompetansesentra i regionene Nord, Sør, Vest, Øst og Midt-Norge.

Faggruppe/veiledningsgruppe

Sentrale fagpersoner i prosjektet som skal arbeide sammen med fag/veiledningsgrupper i de ulike regionene.

Det skal opprettes fag/veiledningsgrupper i de ulike regionene (Nord, Sør, Øst, Vest og Midt-Norge). I disse regionale gruppene vil det benyttes fagfolk fra Statped systemet, spesialisthelsetjenesten og fra sentrale skole og veiledningsmiljøer med ansvar for å yte tjenester til brukergruppen. I denne sammenheng vil de involverte fagfolkene og instansene være sentrale i framtidig veiledning og tilrettelegging.

Fagplangruppe

Sentrale fagpersoner i prosjektet med ansvar for utvikling og tilrettelegging av fagplaner i prosjektet.

Konferansegruppe (nasjonal konferanse)

Konferansegruppen er både faglig og administrativt sammensatt med representanter fra sentrale samarbeidspartnere i prosjektet.

Regionale prosjektgrupper

Det vil bli etablert regionale prosjektgrupper i hver region. Disse prosjektgruppene skal ha med representanter fra Statped, inkludert samisk spesialpedagogisk støtte, Det regionale helseforetaket (RHF) i regionen, brukerorganisasjoner, Fylkesmannens opplæringsavdeling, andre aktuelle fagmiljø og Autismenettverket.

RAPPORTERING

Det vil være flere former for rapportering av prosjektet. Noen av disse vil skje gjennom evaluering av veiledningsnettverket som er utviklet og av kompetanseutviklingen både på person og systemnivå. Evalueringene kan ta ulike former som evaluering av skoletilbudet eller av tilbudet til involverte fagpersoner, eller gjennom innovasjon og spredning av kunnskap til andre nettverk. Både midtveis og avsluttende rapport og evalueringer vil omfatte kliniske rapporter som beskriver hvordan prosjektet går og hvordan det fungerer for den enkelte målperson. Midtveis vurderingen skal koordineres med en etterfølgende regional konferanse. I Sør og Nord vil det bety arrangement av slike konferanser vår 2006, I Midt-Norge høst 2006 og i Vest og Øst vår 2007.

En annen og viktig form for rapportering av prosjektet og prosjektets problemstillinger og resultater skal gjøres kjent gjennom egne rapporter, i konferanser nasjonalt og internasjonalt og i nasjonale og internasjonale tidsskrifter.

Konferanser og seminarer

Prosjektet vil gi grunnlag for både arrangement og deltagelse i konferanser nasjonalt og internasjonalt. En viktig del av prosjektet er knyttet opp mot dialog og diskusjon i seminarer. Dette kan med fordel legges til de utdanningstilbud som vil bli utviklet i prosjektperioden.

Som en viktig del av kompetanseutvikling og kompetanseoppbygging vil det bli arrangert lokale seminarer. Slike seminarer er ikke bare viktige for fagutviklingen i den pedagogiske praksis og i veiledning, men også kunne være utdanningsmessig kreditgivende for egen kompetanse gjennom spesialpedagogiske utdanningstilbud på universitets- og høgskolenivå. Disse kan gjerne knyttes sammen med regionale konferanser som både vil ha et informativt perspektiv i tillegg til mer fokuserte problemstillinger som viser seg viktige for deltagerne i prosjektet.

Landskonferanse

Mot slutten av prosjektperioden er det planlagt en landskonferanse i regi av Autismenheten ved ISP, Universitet i Oslo og Statped.